

ХАС ХОЧА

— ЈЕДАН СТАРИ ПОПИС ЛЈУДИ И ЗЕМАЉА —

1. **Хас.** — Турци су, чим би који хришћански крај освојили, лишавали власнике имања претварајући њихова добра у тимаре, зијамете и хасове. Иза освојења су чиновници катастра, т.зв. нишанције, вршили попис земаља тачно бележећи колики је десетак једно село могло давати. Према томе су попису земље разврставане у хасове, зијамете и тимаре.

Хасом су се звала још неиздељена имања, конфисковане земље, земље које су се иза неког уживаоца опет вратиле у руке Султану, крунска добра, земље султанке мајке, принчева и принцеза султанских, и земље које су се као награда давале високим државним чиновницима. Приходи су од хасова износили преко сто хиљада аспри. Зијамети су били земље са десетком изнад 20 хиљада, а тимари испод 20 хиљада аспри. Уживаоци зијамета звали су се заими или субаше, и они су били дужни да поведу у рат по једног оклопника на сваких 5.000 аспри десетка. Једнако су били дужни чинити и уживаоци хаса. Уживаоци тимара звали су се спахије, које су биле дужне да на друге три хиљаде аспри поведу у рат по једног оклопника, а прве три хиљаде су се сматрале као новац на сабљу.¹

Један између хасова био је хас Хоча, чији је катастар обелоданио Г. д-р Ђиро Трухелка у Гласнику Земаљског Музеја у Сарајеву за г. 1915. Оригинал је својина Градске Библиотеке у Дубровнику, а писан је, како Трухелка мисли, на крају XV или, можда, у почетку XVI века.

2. **Катастар хаса Хоче.** — На територији наших средњовековних држава спомињу се три насеља са именом Хоча: Велика и Мала Хоча код Призрена и Хоча на Дрини. Ван сваке је сумње, да се попис хаса Хоче односи на дринску Хочу, данашњу Фочу у Сарајевској Области, коју суседни Пивљани и Дробњаци зову Вочом.

То се место спомиње први пут за Херцега Шћепана у међуречју Дрине и Ђехотине, у жупи Дрини,² која је кроз низ столећа била

¹ Д. С. Чохаџић, Споменик С. К. А. XIIII, с. 5. — Ст. Новаковић, Турско Царство, С. К. Задруга књ. 94., с. 70, 72, 79. — Д-р Ђиро Трухелка, *Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni, sep. otisak iz Glasnika Zem. Muzeja 1915.* с. 27, 32-35, 36, 37, 40, 53, 74, 90, 93.

² Јиречек на с. 40 својих *Handelsstrassen* наводи да се у извештају о путовању дубровачког поклицара Херцегу спомиње Хоча 19. децембра 1451. Именом Дрина суседни Пивљани, Дробњаци и крајеви од Гацког до Дубровника зову долину горње Дрине. Изгледа да се тај предео тако називао и у Средњем Веку: у једном се дубровачком записнику од 3. јуна 1367. спомиње *Brajanus Osrisich de Drina*, *Mon. rag. IV. 94.* — *Элача у Дринѣ*, *Микл. Мон. Serb. 544.*

саставни део старе Рашке све док није припала Твртку I, пошто се немањихска државна творевина почела цепати на великашке домене. Када се, пак, и босански краљевски централизам показао немоћним да одржи задобивене земље на окуну, кућа је Косачина поред осталих крајева захватила и Дрину, из чијих су је руку истргнули Турци, који се у Хочи спомињу први пут 8. фебруара 1472.,³ а има доказа да су се они још и пређе онде били угнездили.

Иза освојења тога краја Турци су зиратно земљиште данашње фочанске општине и двају села општине Потпећ претворили у хас, па га издељена на 110¹/₂ десетака и 32 цепа стотини и четворици људи дали на обрађивање.⁴

Није забележено када је катастар хаса Хоче извршен, али је Трухелка у записницима седница дубровачког Већа умољених нашао бележака о турским пописивачима земаља у Босни и Херцеговини.⁵ 7. јула 1475. спомиње се први пут *Turcho qui venit ad faciendum descriptionem Bosne*, други пут се спомиње 5. септембра емин *qui facit descriptionem sanzachatus Chertzegouine*, а трећи пут 27. септембра исте године опет емин *qui describit villas et loca Chertzegouine*. Из тих бележака Трухелка изводи да је тај попис хаса Хоче учињен 1475. или 1515. године.

Чувена Алаца Џамија, која је била готова 1549., не спомиње се нигде у катастру, иако се она налази на земљишту којим се попис бави, те је неоспорно да он није рађен после 1549., а можда је писан и пре 1475., одмах чим су Турци Дрину запосели. Кад бисмо, пак могли докучити када је Хочом управљао војвода Смајил, којег се земља у попису спомиње (и минувше пети десетак од двора воеводе Смаила), онда бисмо могли поближе означити време постанку тога документа.

3. Људи. — Катастар спомиње земље и винограде, њиве и сенокосе, баштину, ступ и двор, дворишта и селишта,⁶ луке и лучице, цркву и калуђере, митрополита и војводу Смајила. У њему су набројана имена одн. презимена власника тих земаља, затим имена и презимена људи којима је земља издељена била, и забележено колико је коме од њих одређено десетака и цепова; у њему су записани називи неких географских објеката, од којих се још погдекоји до данас очувао.

Из тога се катастра види ко су били власници земаља у њему наведених и набројено их је петнаест, а то су: Асен, Бато, Биоко, Брајак Браношевић, Вучић Вучковић, Радич Злоћуд, митрополит, Моишић, Радоје Мугор, Петоје, Покрајац, Поповић, Прибина, Рухојевић и Прибисав Твртковић.

А људи, којима је земља хаса на обрађивање дана, звали су се:

Бажавица Радоња, Башешић Радашин, Белобрада Вукела, Биочић Радовац, Богдановић Вукета, Босна Радоња, Брајакковић Радивој, Брановић Радас,

Варда Влах Радивој, Ватина Радашин, Веселић Милут, Веселичић Братут, Весековић Радашин и Радихна, Владнић Милобрат, Војнежић

³ Микл., Моп. 516.

⁴ У Даничићеву Рјечнику: десетъкъ, decima. У Рјечнику Југосл. Академије: сјер, baculum, segmentum, surculus.

⁵ Трухелка, *Tursko-slovenski spomenici Dubrovačke Arhive, Sarajevo, 1911, с. 179, 180.*

⁶ О ступу, двору, дворишту и селишту видети: Ст. Новаковића Село, стране 133, 151, 160, 254, 255, Ст. Новаковића Законске Споменике, с. 402, 582, 667, 670. — Лиречека -- Радоњића Историју Срба III. 186, 187. Ј. Ердѣљановића Насеља IV. 89, 110

Прибина, Вуковић Радоња, Вукојевић Радивој, Вукотић Ратко, Вукшић Вукела, Вучковић Радоња,

Гаројевић Радоња, Гармочић Ђурађ, Гојсалић Лукша, Голошић Степан,

Ђурђевић Радоје,

Ивановић Вукосав,

Јахаловић Радивац,

Капарић Вукша, Кисић Радоје, Класовић Миливој, Клачић Ђурађ, Клобучарић Дабижив и Вујић, Кнезов Вучко, Ковач Вукашин, Комленов Радашин, Косичић Вукас,

Лаличић Радан, Лантровић Радашин, Лубардић Ђурађ, Лубиловић Гојић,

Мајцемиловић Вукашин, Марковић Маринко, Медојевић Радивој, Милановић Радић, Милковић Прибил, Милосалић Радоје, Миотошевић Добровук, Моћутовић Милко, Моишић Остоја, Мрчић Вукић, Мунаић Радиека,

Начембрада Радил, Нуздунац Радиша,

Обрадовић Радивој, Оплазић Радосав,

Парлић Вукосав, Пачемилић Владоје, Периволевић Вукић, Петојевић Радохна, Пијево Радивој, Платичић Михат, Потрул Радил, Прибинић Микобрат и Радивић, Прижина Драгић, Припковић Миле, Припчић Радич, Пупела Дабижив,

Радашин Вукашин, Радивојевић Цветко, Радићковић Вукас, Радихнић Радован, Радичевић Вук и Вукић, Радишић Радин, Радоје и Степашин, Радојевић Браило, Радонић Радич, Радосалић Радин, Радосиновић Иван, Радохнић Хребелан, Ружић Бождар,

Северовић Радосав, Сридановић Бранко, Степановић Бождар, Вукосав и Вукац, Стриглић Радоје,

Толо Радоња, Тулага Радоје,

Унуковић Вукмил,

Халапић Вукас, Хатељевић Радоје, Хоревина Радоје, Хрибељанов Вук,

Чепић Иваниш, Чубриловица Владава,

Шегановић Милат, Шурковић Радивој и Калуђери.

4. Земље. — Издељене су се земље простирале с обе стране реке Ђехотине. На десној су страни почињале од утока њеног у Дрину, па се свршавале на левој страни потока, који се данас зове Превраћски Поток (и Бранка Браношевића селиште прико потока). На левој страни им је био почетак западно од ушћа потока Божовца, па су се простирале уз реку до Ђурђева Брда. Сем земаља поред реке у хас су претворена још два села на обронцима Црног Врха с леве стране Ђехотине.

Земље на десној страни Ђехотине, где су сада муслиманске махале, ишле су, почам од Дрине, овим редом: Њива на Кишину, ступ митрополитов, двориште митрополитово, Батев До, Моишића баштина, Селиште Брајака Браношевића.

На левој страни, идући уз реку, издељене се земље ређају овако: Сенокоси, Прибинино Селиште, Асеново Селиште, Петојево Селиште, Петојева Лука, Јасенова Лука, Лука Радича Злоћуда, Лучица Прибисава

Твртковића, Покрајчева Лука, лучица ниже винограда Рухојевића, окрајци⁷ луке ниже винограда Поповића, њива Вукића Вучковића, њива Злоћудових људи, њива више Кисића, њива Злоћудова, на Мухориехъ Радоа Мугора селищен на Биоковиехъ нива Ђрашије међу потоци.

5. Митрополит и калуђери. — Међу власницима земаља спомиње се митрополит. Пошто су на подручју Лима и горње Дрине биле три митрополије (Св. Петра и Павла у Бијелом Пољу, у Милешеву и у Дабру на доњем Лиму), питање је сада, којој је између тих митрополија припадала земља у Хочи.

У повељи Краља Уроша I, 1254—1264, којом је он обновио хрисовуљ свог оца којим су били потврђени дарови стрица му Мирослава, кнеза захумскога, манастиру Св. Петра и Павла на средњем Лиму, нема ни речи о земљама у Дрини.⁸ Даље, знамо да је Милешево припадало, једно време, територији куће Косачине, да је митрополит милешевски Давид записан као сведок на Херцегову тестаменту г. 1466., и да је он ради Херцегова вјеклада и тестаментa два пут ишао у Дубровник.⁹ Затим, познато нам је да се херцеговачки митрополит у Мостору називао у XVIII веку митрополитом милешевским.¹⁰ Најзад, знамо да је до пре четири деценија Пријепоље с Милешевом, Пљевљима, Чајничем, Гораждем и Фочом било, а последње је троје и данас, у опсегу Херцеговачке епархије са седиштем у Мостару.

Кад све те чињенице узмемо у обзир, мислим да нећемо погрешити ако кажемо да су делови у катастру набројаних земаља, ступ митрополитовъ према Хоче и више црика дворице митрополитово, могли бити метохија Милешевског манастира.

Калуђери, пак, за које попис вели: т десетци дасмо Калуђеромъ, могли су такођер бити Милешевци, јер се калуђери манастира у Бијелом Пољу и бањски код Вишеграда дају излучити из разлога што су они били изван земље Херцегове. Још лакше се могу елиминирати калуђери манастира Пиве који је пропојао тек 1586. године.¹¹

6. Називи географских објеката. — Неки називи географских објеката, што су у катастру записани, сачували су се до данас у истом или у нешто преиначеном облику. Река Техотина, коју православни у Пљевљима и у Фочи радије изговарају сажето, Ћотина, забележена је као Техотина, а Евлија Челебија и описивач путовања посланика де Хеа, г. 1621., зову је Техотина.¹² Коса на десној страни те реке, коју Катастар називље Љубовић зове се и данас Љубовић.¹³ Мухори се данас зову Мури,¹⁴ Биокови¹⁵ и сад као и у време пописа. Сенокоси прикоч Техотине према црикве звале су се ливаде између реке и потока Божовца. Имена је тога нестало има већ по века, од кад је поток, променом корита, песком засуо највећи део сенокоса. У Биоковима

⁷ „око њива са свијех страна су *окрајци* на којима рађа сијено“. Дедијер, Насеља II. 724.

⁸ Ст. Новаковић, зак. спом. 593—597.

⁹ Микл., Моп. 497, Трухелка, Spom. 25, Јиречек — Радонић IV. 172.

¹⁰ Јиречек — Радонић, IV. 173.

¹¹ И. Руварац Глас XLII. 28.

¹² Споменик XXXVII, 93 б, Споменик XLII, 7 б.

¹³ С оваким акцентом: Љубодвић.

¹⁴ У Рјеч. Југосл. Академије: Múri, postanjem tamno.

¹⁵ Влоково, postanjem će biti od имена Bijelko. Рјеч. Југосл. Академије.

постоји и данас њива Орашје међу потоцима, онако како пише и у катастру. У истом селу има и данас њива Двориште, које попис такођер спомиње, ус поток од ње од дворишта, а има и једна башта која се зове Радов Врт, који је, можда, онај Радмилов врт, што се у Катастру спомиње. На десној је страни реке у попису споменут више цркве Батев дог. Онда има једна удолина коју мештани сада зову само До. На име тога Бата подсећају данас два објекта: планина Баћ, на ову Фоча—Чајниче, и Батово Селиште, две њиве, једна до друге, у атару села Драгочаве, 2 часа на ЈИ од Фоче. Недалеко одатле у ливадама, званим Баре, има један зараванак, који се зове Јасенова Раван; на њу подсећају из пописа Асеново селиште приком потока и под путем Јасенова лука.¹⁶ Поповине, муслимански заселак Гор. Бараквоца, опомињу на виноград Поповића у Катастру, где и данас има мноштво дивље лозе уз ограду, а на Петоја упућује Петојевића Шума у Биоковима, на имању Загорца Авдије.

7. Имена насеља и презимена људи. — Презимена у Катастру подсећају живо на неке називе села и заселака у опсегу данашњег среза фочанског:

Братут Веселичић и Милут Веселић¹⁷ упућују на два села именом Веселице, Прибина Војнежић на с. Војноге, Радоња Вучковић на с. Вучковиће, Радоје Ђурђевић на с. Ђурђевиће и з. Ђурђевицу, а можда и на муслиманске Ђурђевиће у Кричку на Тари, Вукосав Ивановић на с. Ивановиће, Дабижив и Вујић Клобучарић на с. Клобучаре, Радашин Лаличић на с. Лаљицу близу Јахорине,¹⁸ Гојић Лубиловић на с. Љубиљевиће, Маринко Марковић на с. Марковиће, Вукић Мрчић на с. Мрчић, Радивој Обрадовић на село Обрадовиће, Радосав Оплазић на с. Оплазиће, Радохна Петојевић на с. Петојевиће, Микобрат Прибинић на с. Прибиниће, Браило Радојевић на два села под именом Радојевићи, Радич Радонић на с. Радоњиће, Радосав Северовић на два села која се зову Сјеверовићи, Вукмил Унуковић на с. Унуковиће, Прибисав Твртковић на з. Твртковиће¹⁹ и Поповић на с. Поповиће и з. Поповине.

Сем горе наведених, има у Катастру још три четири презимена која слично звуче називима насеља у фочанском: Микобрат Владанић упућује на с. Владиће, Радоња Толо упућује на имена Толоје и Толиша, Драгић Прижина на с. Пржине,²⁰ Радашин Комленов на с. Кумјеновиће.

Даље, у попису има неколико презимена која подсећају на називе села у суседним срезovima:

Иваниш Чепић²¹ и Радоје Хоревина на с. Чепић и Хоревину у пљеваљском; Радоња Вуковић, Ђурађ и Радич Милановић на с. Вуковиће, Клак и Милановиће у чајничком; Ђурађ Лубардић, Радин Радо-

¹⁶ Видети у Рјеч. Југослав. Академије: Asen, Jasen.

¹⁷ У Пријеполу има и данас породица Веселичићи. Кад се правила црква у Пријеполу, 1851—1854, међу четири настојника спомиње се и Глишо Веселичић, Јб. Стојановић, Стари српски записи и натписи, бр. 4149.

¹⁸ Лаличићи, муслиманска породица у Гусињу и породица православне вере у Ријечкој Нахији. За ову се каже да се доселила из Сарајева. Ердџановић, Насеља II 150, Јовићевић, Насеља VII. 503, X. 459, 461.

¹⁹ Насеља с називом Твртковићи има још у вишеградском и у сарајевском крају.

²⁰ Пржине имају још у гатачком и у љубушком.

²¹ Има Чепић и у Конавлима, Ст. Новаковић, Гласник С. У. Др. XLVIII, 27. Ћерићи, село u Istri, које се споминје XIV вијека. Sada ga pišu u jedini. Рјеч. Југосл. Академије.

салић, Радивој Брајковић, Лукша Гојсалић, Прибил Милковић на с. Лубардиће, Радосеље, Брајковиће, Гојсалиће и Милковиће у рогатичком. Село Гојсалићи има и у кладањском, а Милковићи и у власеничком. Затим, Радоња Гаројевић, Радивој Медојевић и Вукас Халапић²² упућују на с. Гаровце, Медојевиће и Халапе у сарајевском, Михат Платичић на с. Платицу у гатачком, Вукета Богдановић на с. Богдановиће у коњичком и с. Богданиће у горашком.

Има, међутим, села и других објеката у даљим срезovima која носе презимена људи из пописа, а која једнако гласе или слично звуче: Радоња Бажавица подсећа на Бацалицу код Врбовика у невесињском и Бажале заселак у Ибру;²³ Радас Брановић, Вукела Вукшић²⁴ на с. Брановиће и Вукшиће у власеничком; Ратко Вукотић на с. Вукотиће у кладањском; Степан Голошић на с. Голошије, Радоје Хатељевић²⁵ на с. Хатељ, оба у столачком; Вучко Кнезов на три села именом Кнезови, Вукосав, Бождар и Вукац Степановићи на с. Стјепановиће, Радоје Тулога²⁶ на с. Тулегу, свих пет у сребрничком; Степашин, Радин и Радоје Радишићи упућују на Радишевину у столачком и Радишиће у љубушком; Радивој Пијево опомиње на с. Пјеваловце и Пијевчевицу у фочанском, Пијевчиће у рогатичком и Пијевац у горашком; Вукашин Ковач подсећа на с. Коваче у фочанском и на села истог имена у билећском и сарајевском; Радоња Босна, чини ми се, нема везе са земљом и реком Босном. Међу женским именима старијега времена, а и данас, има име Босна; Бождар Ружић подсећа на с. Ружиће у невесињском, столачком и љубушком; Вукић Периволевић упућује на села именом Перивој у коњичком, сарајевском и рогатичком и на Периволе, које је краљ Дечански даровао, 1330, манастиру Св. Николе у Орехову;²⁷ Радовац Биочић подсећа на с. Биочу у билећском и сарајевском, на с. Биочиће у фојничком, чесму Биочић у фочанским Биоковима; Радивој Варда Влах опомиње на села именом Варда у мостарском, височком и вишеградском. Варда има још на граници срезова Фоче и Рогатице, јужно од планине Клека, и Бишевачка Варда у вишеградском, на десној страни доњег Лима. Радивој Шурковић упућује на с. Шурковиће у љубињском, а и данас има у Босни беговска породица Шурковићи.

Миле Припковић је могао бити из фочанског или требињског, судећи по једној белешци, која гласи: а записа божиом милостию хрстићнинь, а зовом Тврѣтко Припковичь, землом Гомиланинь.²⁸ У фочанском има два насеља, село Гомиле и заселак Гомила, обоје на левој страни Дрине, а у требињском село Гомиљани. Даље, у подринској

²² Халапа, у светостефанском хрисовуљу, Јагић 35. Халапић, село у гламочком, Милојевић, Насеља књ. 13, с. 146; Халапа, српска породица у пакрачкој дијецези; Халапа, маџарско племићско презиме у Хрватској, према саопштењу д-ра Р. Симоновића.

²³ Илић, Насеља III, 556; Дедијер, Насеља V, 240.

²⁴ У једном дубровачком записнику од 1. септембра 1423. спомиње се Радивој Вукшић, Дробњак, сапут сарајевца, Јиречек-Радонић, III, 167.

²⁵ Стећак на гробу Богдана Хатељевића у столачком, Љ. Стојановић, Записи бр. 4835. Radan Antelich, 1698. год., у селу Дунгеровцима у Славонији, Смичиклас, 200-godišnjica oslobođenja Slavonije, II, 84. Данас: породица Атељевићи у билећском и Антељи код Мостара, Дедијер, Насеља II, 801, 820. Има и у фочанском Атељевића, пореклом из билећског.

²⁶ Тоульга: galea, Дан. Рјеч. Тулешићи, с. у чајничком, Тулежи, у окр. београдском, Споменик X, 27, Глас LXII, 40; Тулежа река у Србији, Ст. Новаковић, Зак. спом. 763.

²⁷ Ст. Новаковић, Зак. Спом. 644.

²⁸ Љ. Стојановић, Записи бр. 4216,²⁹ код истог бр. 4729.

Брасини има стећак на гробу Моисава Припковића, који је писао Петјко Шуки,³⁰ чије презиме упућује на село Штуке у фочанском. Та веза између писара Штука и Припковића у Подрињу води нас на мисао, да су они могли бити досељеници из горње Дрине и да је и Миле Припковић могао бити из крајева око Хоче.

Миливој Класовић опомиње на Класово у крагујевачком,³⁰ али има ближи топономастички спомен у насељу Класовини, село Ријека, оп. Добрун, срез Вишеград. На Рухојевића опомиње Диланишњ Роухоџици из дечанског хрисовуља,³¹ али и у оп. Јања, срез Бијељина, има село Рухотина. На Владову Чубриловицу опомиње данашња породица Чубрили у билећском, на Дабижива Пупелу Пупичи у љубињском, на Радоја Кисића православни Кисићи у Билећским Рудинама и католички Кисићи у дубровачкој Жупи, на Вукосава Парлића Парлићи у Тетову, Скопљу, Вучитрну и у Бегечу код Новог Сада, на Милана Шегановића подсећа Марко Шегановић,³² калауз и харамбаша, Влах у личкој Кореници, који се 1640. требао населити у Сењској Дрази, даље Шеганов Кланац у Кореници, који се спомиње год. 1690., и најзад, данашња српска породица Шеган у пакрачкој дијецези.

На послетку, презиме Белобрада налазимо у једном дубровачком записнику од 3. јула 1323: *Gradeca Belobratiz, famula Dabisei sartoris*,³³ која је, вероватно, дошла из босанских предела у Дубровник да служи.

8. Порекло људи. - Попис је забележио 102 презимена људи, којима је земља дана на обрађивање. Од њих су 66 презимена једнака или слична називима данашњих насеља или других објеката у Полимљу, источној и југоисточној Босни и Херцеговини, а неколика упућују на удаљеније крајеве наше државе. Али, сем Прибинића и Хотелевића, не можемо више ниједно презиме катастра осветлити сигурним доказима из наших досад обелодањених средњевековних споменика. Истина, има докумената из доба друге половине XV и почетка XVI века, у којима се спомињу презимена која читамо у катастру, а то су: Богдановићи, Вукотићи, Милановићи, Радивојевићи, Радојевићи, Радосалићи и Стипановићи,³⁴ али су то биле крупније личности. Неки су носили наслов кнеза, а неки су били трговци, закупници и амалдари и били су из већих места, из Новог, Горажда, Рогатице и Олова; а насеља, на која упућују презимена људи хаса Хоче, била су забачена и спутна. То нам даје повода тврдњи, да су људи катастра, чија су презимена једнака или слична називима насеља, били ситна властела, која је са својим слугама лично обрађивала своје мале баштине,³⁵ као што и данас чине танке беговске породице у Босни. Људи, пак, чија презимена не упућују ни на каква насеља, могли су бити сељаци без имања и Власи сточари, на које нас подсећају несловенска презимена Радивоја Варде Влаха, Вукше Капарића, Радашина Лантровића, Радила Потрула, Вукаса Халапића, Владове Чубриловице, Милана Шегановића и Радивоја Шурковића.

³⁰ Драгић. Насеља, 342, 344, 345.

³¹ Изд. Милојевићево, 48.

³² Лопанић, *Acta confini milit.* II. 234.

³³ *Mon. rag.* I. 129.

³⁴ Трухелка, *Spmenici*.

³⁵ Јиречек — Радоњић, III. 195.

Те људе, из разних страна, довели су Турци у долину Дрине и онде их настанили да обделавају земљу Хаса Хоче, како су они и иначе радили кад им је затребало негде радних снага.³⁶

9. Данашње становништво. — Према статистици од г. 1921. у данашњем срезу фочанском има близу 26.000 муслимана и скоро 14.000 православних.

Муслимани, у главном, живе по жупним и плодним местима и они су слободни сељаци или поседници. И ако срез спада бројно међу најјаче муслиманске срезове у Босни, ипак од 1100 назива за географске објекте у њему не носи ни пуна стотина исламски корен. То сведочи, како су већ Цвијић и Скарић³⁷ истакли и доказали, да се Дрина постепено исламизовала и да се међу дринским муслиманима очувало много старинаца.

Међу првим се потурчењацима тога краја спомиње 24. септембра 1474. Ахџмат, негдашњи кнез Стеван, трећи син Херцегов,³⁸ а 10. априла 1489. пише новски кадија како је кнез Миливој Михочевић из Хоче оставио, још пре осам година, сину Мустани своје робие, коне, винограде, куће, млине...³⁹

Ти су претходници, вероватно, служили за углед људима хаса Хоче. Хасанпаша Клобучарић, о коме се у једном запису вели да је 1592. убио бана под Бишћем,⁴⁰ и за којег је забележено да је погинуо 1594. године,⁴¹ може бити да је био сродник у катастру спомених Клобучарића, Дабижива и Вујића Клобучарића.

Људи хаса Хоче били су, вероватно, квасац за исламизовање остале Дрине, чији се муслимански елеменат касније снажио јаким приливима мухаџира, најпре из Угарске и Славоније, после из Србије, а најпосле из Никшића, Билећа, Гацка и Колашина. Али међу дринским муслиманима има велики број породица од конвертита новијег датума, које имају православних рођака у Пиви, Гацку и фочанскоме срезу. Има још муслиманских породица које постоје на Бадњи Дан и бадњак налажу, има их које каде око куће у очи Божића, има их које примају положајника на Божић у јутро и које пале кандило у очи некадашње своје славе, а уз гусле поју као и православни. Муслимани у долини горње Дрине представљају, дакле, елеменат у чијим жилама тече знатна количина крви средњевековних житеља оне области, која је у јакој мери измешана са крвљу динарских досељеника и мухаџира, а са незнатном примесом туђинске крви.

Православни фочанскога среза живе већином у брдима и на површинама, и до скоро су били сви од реда чипчије. Они су, како у вароши тако и по селима, највећим делом динарски досељеници од назад 250 година на овамо. У старинце, изван вароши, броје се сада Павловићи у Буновима и Спахије у Лигатима. Старинаца у вароши, којима се не зна за порекло има само две породице, Кандићи и Продановићи. До пре сто година била је у Фочи још једна стариначка породица, презименом Владисављевићи, која се у мушкој линији већ

³⁶ Цвијић, Балканско Полуострво I. 199. — Скарић, Гласник Географског Друштва X. 46.

³⁷ Цвијић, Антропологеографски Проблеми ССI. — Скарић, Гласник Географског Друштва VII. и VIII. 125.

³⁸ Трухелка. Spm. 40. — ³⁹ Исти, 94, 95, 97. — ⁴⁰ Љ. Стојановић, Записи, бр. 829. — ⁴¹ Дан. Рјечник код имена Клобучарић.

угасила. Последњи су изданици били један мушки и четири женске. Брат је утекао у свет од турског зулума, две су му се сестре у Фочи удомиле, а две се на страни удале, једна у Дубровник, а друга у Београд.

Ти су старинци, без сумње, очували и предали новоселцима традицију о цркви на десној страни, где одавно живе муслимани, а која се у катастру спомиње на пет места. На тој страни се поред реке простире једно узано пољашце које муслимани, а по њима и православни, зову Каурско Поље. Ту је, када су се пре 40 година градиле касарне за војску, нађено гробље и у њему два очувана саркофага, од којих је један негде однесен, а други је смештен у врту Среског Начелства у Фочи.

Овим је катастром, дакле, и традиција о цркви на десној страни Ђехотине документована.⁴²

Д-р Ристо Јеремић.

⁴² Г. Владислав Скорић био је љубазан учинити овом раду три — четири напомене, које сам на односним местима употребио.